

УДК 373.3.017.4

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-114-122

Єпіхіна Марина Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

dewdrop@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0199-8186>

Келаріу Олена Вікторівна,

вчитель початкових класів Гірської філії I-II ступенів опорного навчального закладу «Гірська багатoproфільна гімназія», м. Гірське, Україна.

kelariu@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0163-0015>

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Актуальність дослідження визначається тим, що в умовах сьогодення виникає необхідність здійснення національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Події останніх років (анексія Криму, війна на Сході України, «Революція гідності») визначили стратегічне завдання усіх освітян – виховання свідомого громадянина, патріота України, готового брати на себе відповідальність, розбудувати країну як суверенну, незалежну, правову, соціальну державу, сприяти єдності та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві (Методичні рекомендації). Система освіти загалом і педагогічні колективи загальноосвітніх шкіл зокрема, повинні ефективно вирішувати складні завдання патріотичного виховання дітей і молоді, які знайшли своє відображення в офіційних документах (Качур, 2010): Укази президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», «Про стратегію національно-патріотичного виховання», Лист МОН України «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019-2020 навчальний рік», «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Заходи щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді» визначають мету, стратегічні завдання, принципи та напрями українського національно-патріотичного виховання. Важлива роль в цьому процесі належить загальноосвітнім школам.

Студіювання історико-педагогічної літератури дає нам підстави стверджувати, що проблему національно-патріотичного виховання досліджували такі українські філософи і громадські діячі: Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Юркевич; Г. Ващенко, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Куліш та ін. Теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі педагоги минулого: Х. Алчевська, Б. Грінченко, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Багато сучасних українських вчених присвятили свої дослідження проблемам національно-патріотичного виховання: В. Гонський, І. Дзюба, О. Караман, М. Кочур, В. Курило, Г. Шевченко, В. Паплужний, Ю. Римаренко, С. Савченко, О. Сухомлинська та ін. (розглядали взаємодію патріотичного, громадянського та національного виховання); І. Бех, М. Боришевський, Б. Кобзар, В. Кузь, Д. Тхоржевський, Р. Осипець, К. Чорна, П. Щербань та ін. (розглядали патріотизм як складову національної свідомості); Ю. Бондаренко, О. Гевко, П. Ігнатенко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Ярмоленко та ін. (розглядали національно-патріотичне виховання на основі народних традицій); Н. Васильківська, О. Дешко, Л. Дубровська, М. Качур, В. Киричок, О. Сидоренко та ін. (розглядали питання національно-патріотичного виховання молодших школярів).

Мета статті – розкрити значення використання народної педагогіки в освітньому процесі Нової української школи у вихованні національної свідомості та патріотичних почуттів молодших школярів.

У процесі написання статті застосовувались метод аналізу та синтезу, метод систематизації та класифікації інформації.

Сьогодні наша держава потребує громадян нової формації: компетентних, відповідальних, здатних приймати рішення, мислити неординарно, а головне – любити і бути відданими своєму народу і своїй Батьківщині – Україні (Виховання). Відповідно до реформи загальної середньої освіти випускник Нової української школи – це: громадянин-патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини (Розпорядження).

Як відзначила В. Хівріч, формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим завданням як для держави в цілому, так і для системи освіти зокрема. Національно-патріотичне виховання – це важлива ланка освітнього процесу, воно має наскрізно проходити через все навчання – і в системі шкільної освіти, і позашкільної (У МОН). Виховувати національно свідомих громадян України слід розпочинати з молодшого шкільного віку (від 6 до 10 років), оскільки це віковий етап, на якому закладаються і культивуються основи багатьох психічних якостей особистості, її ціннісні орієнтації. На думку Л. Виготського, саме в молодшому шкільному віці починає складатися самооцінка дитини, яка опосередковує її ставлення до себе, інтегрує досвід її діяльності та

спілкування з іншими людьми. Оскільки у цьому віці дитина починає усвідомлювати себе як представника певної нації, цей період є сензитивним для формування національних цінностей в учнів (Висоцька, Антонова, 2014).

Важливим напрямом національно-патріотичного виховання є прилучення молодших школярів до витоків народної педагогіки. Адже народ завжди турбувався про те, щоб дитина зростала здоровою фізично, засвоювала морально-етичні закони, ставала духовно багатою, оволодівала народною культурою, зростаючи щирими патріотами своєї держави. Правильно організований процес виховання засобами народної педагогіки формує повноцінну цілісну особистість, індивідуальність, яка високо цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність, совість і честь.

Національно-патріотичне виховання у Новій українській школі реалізується через освітні галузі: мовно-літературна, природнича, соціальна і здоров'язбережна, громадянська та історична, мистецька та галузь фізичної культури, у змісті яких найбільше закладено патріотично ціннісної інформації.

Важливим аспектом національно-патріотичного виховання є повага та любов до державної мови. На уроках української мови та літературного читання вчитель звертає увагу учнів на багатство і милозвучність української мови, захоплює дітей її красою, пробуджує любов до рідного слова, прагнення вивчати українську мову, пояснює значення української мови для становлення незалежної самостійної держави України, роль української мови як державної. Значну увагу на таких уроках вчитель приділяє використанню малих фольклорних форм (загадок, лічилок, мирилок, приказок і прислів'їв, народних прикмет), пояснюючи дітям усе багатство і розмаїття народної творчості. Отже, мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України (Методичні).

Аналізуючи підручник для 1 класу Українська мова. Буквар (Вашуленко, Вашуленко, 2018) і Українська мова. Читання 2 класу (Богданець-Білокаленко, 2019) відзначимо, що тематика літературних творів відображає різні сторони життя і діяльності людини, сприяє розширенню світогляду дітей, поповненню їхніх знань, засвоєнню найважливіших загальнолюдських цінностей, вихованню найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, національних традицій свого народу та культури інших народів. У підручнику подаються народні прикмети, пов'язані з природою, господарською діяльністю людини; вивчається усна народна творчість, у якій оспівуються рослини, якими прикрашали садибу (калина, верба, чорнобривці, мальви), якими лікувалися (звіробій, подорожник, татарське зілля, чебрець та ін.); вивчається походження назва міста (села), вулиці, український побут та звичай у рідному краї. Молодші школярі знайомляться з особливостями

народного костюма, пам'ятками старовини рідного краю, державними, народними та релігійними святами (День Незалежності, Святого Миколая, Новий Рік, Різдво Христове, Великдень та ін.

Під час реалізації природничого напрямку на уроках «Я досліджую світ» вчитель виховує в учнів дбайливе відношення до природних багатств, повагу до праці і традицій народу, любов до рідного краю і своєї Батьківщини. Використовуючи джерела народної мудрості на уроках «Я досліджую світ», вчитель поглиблює та розширює знання дітей про навколишній світ, розвиває допитливість і кмітливість. Пісні, легенди й повір'я засвідчують поетичне сприймання навколишнього світу.

Важливе значення на таких уроках має використання народного календаря. Народний календар місяць за місяцем, тиждень за тижнем, нерідко день за днем передбачає відповідно до конкретних умов даного регіону всі сторони і види хліборобської праці, особливості життя, зміни в природі (це функція календаря як прогностика). Особливе місце в народному календарі займають дати, пов'язані з релігійними святами: День Св. Миколая, Щедрий Вечір, Святвечір, Різдво, Водохреща, Стрітєння, Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої та інші. Народний календар передбачає і такі дати й урочистості, що мають регіональний характер у зв'язку з певними природними умовами, історичними подіями в минулому, специфічними видами трудової діяльності. Беручи активну участь у підготовці та відзначенні свят, звичаїв і обрядів народного календаря, учні проймаються глибокими патріотичними почуттями, життєстверджуючим оптимізмом, почуттям господаря рідної землі. При цьому вони успішно оволодівають трудовими вміннями і навичками, народною мораллю, естетикою, побутовою культурою, нормами поведінки.

Реалізуючи громадянський та історичний напрям вчитель виховує дітей у дусі глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Завдання вчителя полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу. Вивчаючи державні символи України, вчитель виховує повагу до Конституції держави, законодавства, Герба, Прапора, Гімну.

З перших днів навчання, молодші школярі на уроках «Я досліджую світ» вивчають такі теми, як: «Рід. Родина. Родовід», де учні із задоволенням виготовляють «Родинне дерево», яке означає, що учні відшукали родинні корені; «Я живу у місті. Громадські місця»; «Святковий календар весни. Великдень»; «Твоя країна – Україна»; «Символи держави»; «Я маю право на права»; «Ми всі різні, а світ у нас один».

На уроках математики в початковій школі вчитель може активно застосовувати краєзнавчий матеріал. Краєзнавчі завдання можуть бути різного змісту: завдання, що містять історичні дані; завдання про тварин і рослини рідного краю; завдання про річки, озера, моря рідного краю.

Вирішуючи такі завдання у дітей не тільки розширюється кругозір, вони також знайомляться з історією рідного краю, його тваринним і рослинним світом.

Уроки фізичного виховання в початковій школі побудовані на традиціях народної фізичної культури, яка полягає в тому, щоб відроджуючи народні ігри та забави, видозмінювати та пристосовувати їх до сьогодення. На уроках фізичної культури народна гра як засіб патріотичного виховання набуває особливого значення. Її виховна сила в русі, якого так потребує дитячий організм, в словах-переконаннях, що промовляються самими учасниками гри та наставником. Коли діти стають героями гри, вони щиро вірять в авторитет свого героя, його чесність, справедливість того, про що він говорить (гра «Їду на Січ», «Запорожець на Січі», «Силачі» та ін.) (Патріотичне).

Образотворче мистецтво є тим соціальним надбанням кожної нації, в якому знаходять відображення світогляд, традиції, художні та моральні цінності, історія країни та народу, що живе в ній. Під час ознайомлення молодших школярів з творами образотворчого мистецтва в учнів формується світогляд, національна свідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні та трудові якості особистості. На уроках з мистецтва учні вивчають тему: «Мандри Країною Мистецтв. Українська народна мелодія». Під час вивчення цієї теми діти знайомляться з народними музичними інструментами (бандура, сопілка, бубон та ін.), народними мелодіями («Щедрівочка щедрувала», «Веснянки» та ін.), українськими народними піснями («Два півники», «Вийди, вийди, сонечко» та ін.) (Калініченко, Аристова, 2018).

Таким чином, найбільш ефективним чинником виховання поваги і любові до Батьківщини є українська народна педагогіка. Молодший шкільний вік – **найбільш сприятливим** віковий період для залучення дітей до **вивчення** національної спадщини українського народу. Правильно організований процес виховання засобами народної педагогіки формує повноцінну цілісну особистість, індивідуальність, яка високо цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність. У процесі впровадження в освітній процес Нової української школи елементів народознавства молодші школярі усвідомлюють свою самобутність і унікальність, водночас долучаючись до цінностей, притаманних кожному народові. Виховуючи на традиціях, прагнемо сформувати у молодого покоління вірність ідеалам побудови в Україні демократичної, правової держави, горде почуття належності до українського народу, стимулювати національне пробудження, відродити громадянське сумління і національний обов'язок.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://dpl.in.ua/index.php/vykhovna-robota/natsionalno-patriotychne->

vykhovannia/metodychni-rekomendatsii-shchodo-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-u-zahalnoosvitnikh-navchalnykh-zakladakh (дата звернення: 24.03.2020). **2. Качур М. М.** Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. 20 с. **3. Виховання** громадянина-патріота в умовах Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/vihovanna-gromadanina-patriota-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-123713.html> (дата звернення: 24.03.2020). **4. Розпорядження** Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934. **5. У МОН** створено сектор, який працюватиме над політиками в сфері національно-патріотичного виховання та громадянської освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-utvoreno-sektor-yakij-pracyuvatime-nad-politikami-v-sferi-nacionalno-patriotichnoho-vihovannya-ta-gromadyanskoj-osviti>. **6. Висоцька О. В., Антонова О. Є.** Формування національних цінностей в учнів початкових класів засобами народознавства. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*. 2014. № 6. С. 230–233. **7. Методичні** рекомендації щодо національно-патріотичного виховання на уроках в початковій школі. URL: <http://www.lyceum.univer.kharkov.ua/index.php/ua/uchebno-vospitatelnaya-rabota-2/natsionalno-patriotichne-vikhovannya/1222-metodichni-rekomendatsiji-shchodo-natsionalno-patriotichnoho-vikhovannya-na-urokakh-v-pochatkovij-shkoli> (дата звернення: 25.03.2020). **8. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В.** Українська мова. Буквар: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ: Освіта, 2018. **9. Богданець-Білоskalенко Н. І.** Українська мова та читання: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ: Грамота, 2019. **10. Патріотичне** виховання на уроках в початковій школі. URL: <https://www.slideshare.net/gololobova/ss-75305802> (дата звернення: 3.04.2020). **11. Калініченко О. В., Аристова Л. С.** Мистецтво: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2018. 128 с.

References

1. Methodychni rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Methodical recommendations for national-patriotic education in secondary schools]. Retrieved from <http://dpl.in.ua/index.php/vykhovna-robota/natsionalno-patriotychne-vykhovannia/metodychni-rekomendatsii-shchodo-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-u-zahalnoosvitnikh-navchalnykh-zakladakh> [in Ukrainian]. **2. Kachur, M. M.** (2010). Patriotychne vykhovannia molodshykh shkolariv zasobamy khudozhnoho kraieznnavstva [Patriotic upbringing of younger students by means of local history]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Vykhovannia** hromadianyna-patriota v

umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Education of the patriot citizen in the conditions of the New Ukrainian school]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/vihovanna-gromadanina-patriota-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-123713.html> [in Ukrainian].

4. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku» vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Concept of realization of state policy in the sphere of reforming of general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029» of December 14, 2016. No. 988-p]. Retrieved from www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934.

5. U MON stvoreno sektor, yakyi pratsiuvatyme nad politykamy v sferi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ta hromadianskoi osvity [Ministry of Education and Science created a sector that will work on policies in the field of national patriotic education and civic education]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-utvoreno-sektor-yakij-pracyuvatyme-nad-politikami-v-sferi-natsionalno-patriotychnoho-vihovannya-ta-gromadyanskoyi-osviti> [in Ukrainian].

6. Vysotska, O. V. & Antonova, O. Ye. (2014). Formuvannia natsionalnykh tsinnosti v uchniv pochatkovykh klasiv zasobamy narodoznavstva [Formation of national values in elementary school students by means of ethnology]. *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom*, 6, 230-233 [in Ukrainian].

7. Methodychni rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na urokakh v pochatkovii shkoli [Guidelines for National-Patriotic Education in Primary School]. Retrieved from <http://www.lyceum.univer.kharkov.ua/index.php/ua/uchebno-vospitatelnaya-rabota-2/natsionalno-patriotychno-vikhovannya/1222-metodychni-rekomendatsiji-shchodo-natsionalno-patriotychnoho-vikhovannya-na-urokakh-v-pochatkovij-shkoli> [in Ukrainian].

8. Vashulenko, M. S. & Vashulenko, O. V. (2018). *Ukrainska mova. Bukvar* [Ukrainian language. Bookmaker]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

9. Bohdanets-Biloskalenko, N. I. (2019). *Ukrainska mova ta chytannia* [Ukrainian language and reading]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].

10. Patriotychno vykhovannia na urokakh v pochatkovii shkoli [Patriotic upbringing in elementary school]. Retrieved from <https://www.slideshare.net/gololobova/ss-75305802> [in Ukrainian].

11. Kalinichenko, O. V. & Arystova, L. S. (2018). *Mystetstvo* [Art]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

Єпіхіна М. А., Келаріу О. В. Народна педагогіка як засіб національно-патріотичного виховання молодших школярів у новій українській школі

У статті обґрунтовано актуальність проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів у Новій українській школі, визначені нормативні документи з питань національно-патріотичного виховання, проаналізовано стан дослідженості проблеми. Визначено, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом щодо залучення дітей

до вивчення національної спадщини українського народу, розкривається значення народної педагогіки в сучасній системі національно-патріотичного виховання, показано значення відродження національних традицій, звичаїв у процесі виховання молодших школярів. Висвітлено особливості впровадження народознавчого матеріалу на уроках у Новій українській школі, проаналізовані підручники для початкової школи щодо наявності народознавчого матеріалу.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, Нова українська школа, молодші школярі, народна педагогіка, народознавчий матеріал, традиції, звичаї.

Епихина М. А., Келариу Е. В. Народная педагогика как средство национально-патриотического воспитания младших школьников в Новой украинской школе

В статье обоснована актуальность проблемы национально-патриотического воспитания младших школьников в Новой украинской школе, определены нормативные документы по вопросам национально-патриотического воспитания, проанализировано состояние изученности проблемы. Определено, что младший школьный возраст является сензитивным периодом по привлечению детей к изучению национального наследия украинского народа, раскрывается значение народной педагогики в современной системе национально-патриотического воспитания, показано значение возрождения национальных традиций, обычаев в процессе воспитания младших школьников. Освещены особенности внедрения народоведческого материала на уроках в Новой украинской школе, проанализированы учебники для начальной школы о наличии народоведческого материала.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, Новая украинская школа, младшие школьники, народная педагогика, народоведческий материал, традиции, обычаи.

Yepikhina M., Kelariu O. Folk Pedagogy as a Means of National-Patriotic Upbringing of Younger Students in the New Ukrainian School

The article substantiates the urgency of the problem of national-patriotic upbringing of younger students in the New Ukrainian School, defines normative documents on issues of national-patriotic upbringing, which defines the purpose, strategic goals, principles and directions of Ukrainian national-patriotic upbringing. The state of the problem research is analyzed and it is established that the problem of national-patriotic upbringing was researched by Ukrainian philosophers, public figures and famous educators of the past, and also actively researched by modern Ukrainian scientists. It is determined that the younger school age is a sensitive period for involving children in the study of the national heritage of the Ukrainian people, reveals the importance of folk pedagogy in the modern system of national patriotic education, shows the importance of national traditions and customs revival in the process of

younger students upbringing. The peculiarities of the folklore material introduction in the Ukrainian Language and Reading lessons, "I am exploring the world", Mathematics, Art and Physical Culture at the New Ukrainian School, the textbooks for elementary school for the availability of folklore material are analyzed. It is proved that in the process of introduction the Ethnic Studies Elements into the New Ukrainian School educational process, younger students are aware of their identity and uniqueness, while at the same time attaching to the values inherent in each nation.

Key words: national-patriotic upbringing, New Ukrainian School, younger students, folk pedagogy, folklore material, traditions, customs.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.